

Касич А.О.,

кандидат економічних наук, доцент,

Кременчуцький державний політехнічний університет

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ПРОЦЕСАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті досліджується роль державних інвестицій в процесах формування інноваційно-інвестиційної системи в Україні; проаналізовано основні показники Державного бюджету, які характеризують стан та можливості активізації інвестиційної діяльності держави.

In the article is researched role of state investments in processes of shaping innovation-investment system in the Ukraine; analyzed leading indexes of State budget, which characterize a condition of that possibility to activations of investment state activity.

Постановка проблеми та актуальність теми. В сучасних умовах розвитку економіки України важливим є завданням формування інноваційно-інвестиційної моделі, утвердження якої й зможе забезпечити стійке, реальне економічне зростання країни. Важливою складовою, особливо на початковому етапі цих процесів, є державні інвестиції, які характеризують активність держави в економічних процесах.

Питання державних інвестицій укладається в загальний комплекс проблем формування та використання доходів державного бюджету, забезпечення виконання державою важливої функції важеля активізації розвитку стратегічно важливих галузей, інноваційно-орієнтованих виробництв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення проблеми забезпечення сталого розвитку за рахунок збільшення обсягів виключно державних інвестицій, безумовно, не можливе. Як зазначається в роботі Затонацької Т.Г. та Осецького В.Л.

[1, С.42] «результати порівняльного аналізу економічного розвитку різних країн не дають можливості зробити висновок про наявність статистично значущої залежності між державними інвестиціями та рівнем ВВП на душу населення чи темпами економічного зростання». Однак в економічній системі України, яка відчуває дефіцит інвестування за рахунок усіх джерел, державні інвестиції можуть і повинні стати реальною основою розвитку інноваційних напрямів діяльності.

Найчастіше питання державних інвестицій розглядаються в контексті дослідження бюджетного процесу загалом, зокрема в роботах Сивульського М.І. [5], Огонь Ц.Г. [4] та інших вчених.

Питання державних інвестицій є недостатньо-дослідженим з огляду на різні причини: по-перше, завуальованість процесів їх розподілу та численні порушення бюджетного кодексу, на якому постійно наголошується у Звітах Рахункової палати, впливають на об'єктивність висновків; по-друге, дефіцит та неузгодженість інформації не дає можливість зовнішньому користувачу провести повноцінний аналіз.

Мета статті. Визначити пріоритетні напрямки та механізми ефективного використання державних інвестицій на основі аналізу стану державного інвестування в Україні.

Основна частина. Стаття 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» визначає таку форму інвестування, як державне інвестування, яке здійснюється органами влади і управління України, Кримської АР, місцевих Рад народних депутатів за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкових коштів, а також державними підприємствами і установами за рахунок власних і позикових коштів.

Держава є природним інвестором, який, виконуючи соціально-економічну функцію, повинен створювати соціальну інфраструктуру (медичні та освітні заклади), транспортну інфраструктуру, забезпечувати безпеку держави тощо. Це є важливі інвестиції, однак вони передбачають лише створення умов для функціонування суспільства. А в умовах формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку держава повинна, за рахунок безпосередньо державних інвестицій та інших важелів, сприяти формуванню інвестиційних ресурсів та стимулювати розвитку інноваційних виробництв. Тим більше, що світовий досвід дає приклади ефективного використання інструментів бюджетної політики в процесах формування інноваційно-інвестиційної системи. Розвинені країни, економічні системи яких досить часто

називають соціально-орієнтованими, перерозподіляючи через бюджет значну частку ВВП, забезпечують вирішення низки соціальних питань, однак не за рахунок інноваційного сектора. Так, значна соціальна орієнтація вважається недоліком бюджетної політики країн ЄС. США, на відміну, мають потужний військово-промисловий комплекс, який, у разі збільшення державних видатків на нього, і виконує функцію «локомотива», через низку замовлень забезпечує або стабілізацію (як це було Після 11 вересня 2001 року), або покращення економічної динаміки.

Інструментами бюджетної політики, які мають інвестиційну природу, державні кредити, державні гарантії кредитів комерційних банків, державні субсидії, державні замовлення, податкові пільги, фінансування державних інвестиційних проектів тощо.

Витрати держави на економіку відтворюються у випадку забезпечення їх цільового науково-обґрунтованого використання.

Реальним механізмом підвищення ефективності використання державних інвестицій є фінансування розвитку тих галузей, які, через здійснення вторинних витрат, сприяють насиченню економічної системи інвестиційними ресурсами. Однак проблемою є визначення цих галузей. Крім того, в Україні, навіть за умови «упорядкування» податкових пільг, обсяг державних інвестицій буде все-таки недостатнім для розвитку всіх важливих галузей.

Результати I півріччя 2006 року показали, що капітальні вкладення за рахунок коштів державного бюджету склали 2049472 тис. грн. та 1886859 тис. грн. за рахунок місцевих бюджетів, що, відповідно, становило 4,5% та 4,1% від загального обсягу здійснених інвестицій в Україні (рис. 1) [10]. Такий обсяг спрямованих на державне інвестування ресурсів, безумовно, не може вирішити проблему дефіциту інвестицій в країні.

Основні показники, що характеризують стан та можливості збільшення державних інвестицій, наведено в таблиці 1.

Через Державний бюджет перерозподіляється досить значна частка ВВП, яка в останні роки зростала фактично до 2%. Це означає, що держава розпоряджається значними фінансовими ресурсами, відповідно, виникає проблема забезпечення їх ефективного використання.

Не один рік точаться дискусії навколо необхідності забезпечення Бюджету розвитку. Формування бюджету розвитку, на нашу думку, повинен означати реальну переорієнтацію державних

видатків на інвестиції, відхід від концепції «проїдання капіталу», що може забезпечити більш значимі державні інвестиційні потоки. Бюджет розвитку, крім того, вимагає значних змін у податкових «правилах гри», що сприятиме формування більш потужних інвестиційних ресурсів у суб'єктів господарювання.

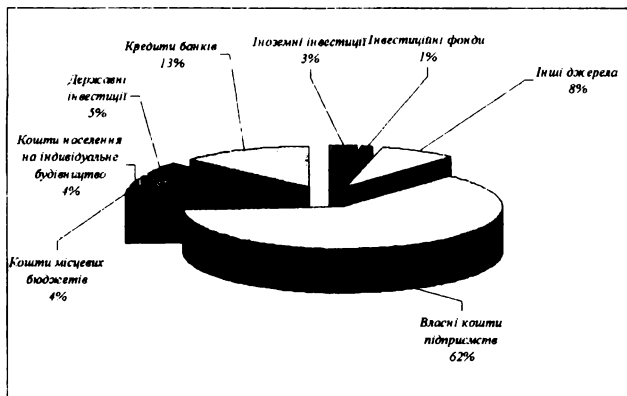

Рис. 1. Структура інвестицій за джерелами фінансування в Україні 1-е півріччя 2006 р., у %

Однак Державний бюджет в редакції 2005-2006 років не можна вважати бюджетом розвитку, оскільки частка соціальних видатків перевищує 50 % від величини ВВП.

Для порівняння частка видатків державного бюджету у величині ВВП, яка у вигляді державних інвестицій спрямовувалась в економіку протягом 1999-2000 років, складала в середньому 3,3%, протягом 2001-2003 років, відповідно, 2,6% в середньому в розрахунку на рік [1, 12]. Для порівняння частка державних інвестицій у ВВП в окремих країнах з перехідною економікою коливається від 1,3 % (Грузія) до 6,4 % в Чеській Республіці, 7,4% – в Угорщині тощо [1].

Враховуючи невеликі обсяги державних інвестицій значною проблемою Державного бюджету, наприклад, 2002-2003 років, були податкові пільги. За даними таблиці 2 величина податкових пільг фактично перевищувала величину Державного бюджету. Навіть якщо зважити на те, що існують об'єктивні пояс-

нення причин завищення обсягу податкових пільг [6], величина потенційно-доступних інвестиційних ресурсів в економіці країни є достатньо значимою. Складається, на нашу думку, парадоксальна ситуація: підприємницький сектор протягом тривалого періоду часу отримував податкові пільги, що за логікою повинне сприяти формуванню інвестиційних ресурсів, однак, і протягом 2002-2003 років, і пізніше цього не спостерігалось. Виникає логічне питання про доцільність та спрямування податкових пільг.

Таблиця 1
Динаміка основних показників Державного бюджету України
за 2002-2006 роки

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.*
Доходи бюджету, млрд. грн.	45,5	55,1	70,3	105,3	133,5	147,9
Частка у ВВП, %	20,2	20,6	20,3	25,1	24,9	в.д.
Видатки фактично, млрд. грн.	44,3	55,9	79,5	112,9	137,1	161,8
Частка у ВВП, %	19,7	20,9	22,8	27,0	25,6	в.д.
Соціальні видатки загального фонду державного бюджету, млрд. грн.	в.д.	в.д.	в.д.	66,9	47,3	в.д.
в тому числі видатки Державного бюджету на покриття дефіциту Пенсійного фонду для виплати пенсій, млрд. грн.	в.д.	в.д.	в.д.	16,3	7,3	в.д.
Частка соціальних видатків у видатках Державного бюджету, %	в.д.	в.д.	в.д.	59,2	54,9	в.д.
Капітальні видатки, млн. грн.	в.д.	в.д.	15053	10955	15459	26000
Частка капітальних видатків у загальній величині видатків, %	в.д.	в.д.	18,9	9,7	11,3	16,1
Частка капітальних видатків у ВВП, %	в.д.	в.д.	4,4	2,6	2Д	4,5
Видатки бюджету, що мають інвестиційну основу, в тому числі:						
державні централізовані капітальні вкладення, млн. грн.	292,6	175,0	360,6	349,1	в.д.	в.д.
обсяг наданих кредитів, млн. грн.	в.д.	в.д.	в.д.	1617,6	в.д.	3753,5
надходження коштів від повернення	в.д.	в.д.	в.д.	1317,6	в.д.	1968,6

* – прогноз

** – дохід бюджету від СЕЗ та ТПП

Складено автором за даними [2, 3, 7, 9, 12]

У 2004 році частка державних видатків на капітальні інвестиції досягнула величини в 4,4 % і, відповідно, могла послугувати розвитку певних інноваційних видів діяльності. Однак найбільш значними за питомою вагою були видатки на освіту, охорону здоров'я, духовний і культурний розвиток та соціальний захист населення (28%), трансферти місцевим, бюджетам (27%), оборону, силові структури та суди (17,4%), утримання

органів державної влади та інші загальнодержавні функції (14,7 %). Слід відмітити, що з видатків на соціальний захист населення 64% спрямовано на соціальний захист пенсіонерів; з видатків на економічну діяльність – 72% направлено на підтримку вугільної галузі і сільського господарства; 30% загальнодержавних видатків витрачено на утримання фінансових та фіскальних органів.

Переорієнтація бюджетних видатків у 2005 році на соціальні програми з метою збільшення споживчих витрат дуже опосередковано сприяла збільшенню інвестиційних ресурсів в економічній системі та, що найбільш проблемне, їх спрямуванню на інноваційні види діяльності.

У 2006 році капітальні видатки державного бюджету порівняно з 2005 роком зросли на 41,1%. Основними секторами, за якими відбулися збільшення, були сільське господарство в 1,4 рази та дорожнє господарство – майже вдвічі [9].

У 2007 році, бюджет якого називають бюджетом розвитку на інноваційно-інвестиційні проекти запланована рекордна сума в 26 млрд. грн. [2, 3]. Таке зростання обсягу державних інвестицій забезпечить збільшення їх частки від величини ВВП, яка складатиме 4,5%. Переоцінювати таке зростання державних інвестицій не слід, оскільки мова йде про збільшення частки державних інвестицій в загальній структурі інвестицій з 4% до 5-8%, що загальну проблему насичення економічної системи інвестиційними ресурсами не може. При цьому, слід зважати, що джерелом фінансування 10 з 26 млрд. грн. є доходи від приватизації, одержання яких виглядає досить сумнівним.

Враховуючи зазначене, логічним було б забезпечення переважно інноваційного використання державних інвестицій. Однак заплановані на 2007 рік інноваційні проекти, які є найбільшими інвестиційними витратами бюджету, такими вважати досить складно, оскільки заплановано: 4,8 млрд. грн. на будівництво та ремонт автодоріг, 1,7 млрд. грн. на будівництво та ремонт гірничо-шахтного обладнання, 0,9 млрд. грн. на будівництво житла для різних категорій громадян, 0,7 млрд. грн. на впровадження енергозберігаючих технологій [3].

Відсутність реального спрямування на розвиток бюджету 2007 року підтверджують і основні завдання бюджетної політики [7]:

- забезпечення реальної збалансованості бюджету;
- виконання програм енергозбереження;
- сприяння розвитку підприємницької діяльності;

– удосконалення механізмів соціального страхування.

Більш «прогресивною» з точки зору формування інноваційно-інвестиційної системи є Декларація цілей та завдань бюджету на 2008 рік [8], де для забезпечення позитивної динаміки економічного зростання та розбудови потужної конкурентоспроможної економіки запропоновано такі шляхи:

- проведення структурних реформ в основних галузях економіки і сферах діяльності;
- інноваційний розвиток економіки та подолання технічного відставання;
- формування сприятливого інвестиційного клімату;
- забезпечення ефективності та прозорості приватизації державного майна, продажу земель державної власності.

Висновки. Держава, здійснюючи управління значними масами грошових потоків через процедуру формування та використання Державного та місцевих бюджетів, має виходити з позицій необхідності:

- забезпечення стійкого економічного зростання та підвищення соціальних стандартів у країні;
- виконання державними інвестиціями функції важе ля розвитку стратегічних, інноваційних галузей.

В контексті формування інноваційно-інвестиційної моделі можна розглядати два варіанти бюджетної політики:

1) Державні інвестиції є обмеженими, відбувається очкування напрацювання інвестиційних ресурсів та їх спрямування на інновації самим підприємницьким сектором, що в умовах ринкової економіки є нормальним.

2) Держава за рахунок перерозподілу бюджетних коштів активізує інвестиційну діяльність та забезпечує їх спрямування на інноваційне використання.

Враховуючи необхідність забезпечення технологічного прориву хоча б в окремих секторах, який є неможливим без інвестиційного насичення, саме другий варіант, на нашу думку, повинен бути взятий за основу формування бюджетної політики в Україні на найближчі роки, а для цього необхідно:

- «заморозити» видатки бюджету, які мають не інвестиційну основу, а щорічне зростання доходної частини спрямовувати виключно на інноваційно-інвестиційні проекти;
- розробити рейтинг галузей відповідно до рівня інноваційності й пріоритетності та розробити довгострокову програм їх стимулювання за рахунок державних інвестицій.

Література

1. Затонацька Т.Г., Осецький В.Л. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки // Фінанси України. – 2006. – №7. – С. 38-49.
2. Гальчинский А. Проблема госинвестиций в том, что они всегда связаны с коррупцией // Бизнес. – 2006. – №40. – С.42-43.
3. Два «И» // Бизнес. – 2006. – №40. – С.40-41.
4. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету як домінанта фінансової стабільності держави // Фінанси України. – 2005. – №6. – С.19-28.
5. Сивульський М.І. Основні пріоритети бюджетного процесу // Фінанси України. – 2006. – №11. – С.13-17.
6. Соколовська А. Податкові пільги в Україні: міфи та реальність // Вісник НБУ. – 2005. – №9. – С.7-11.
7. Висновки при виконання Державного бюджету України – за 2002 рік (за 2003 рік, за 2004 рік, за 2005 рік) // www.minfm.gov.ua
8. Декларація цілей та завдань бюджету на 2008 рік (Бюджетна декларація) від 01 березня 2007 року // www.minfin.gov.ua
9. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України у 2006 році (за оперативною інформацією) // www.minfin.gov.ua
- Ю. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за січень-червень 2006 року // www.ukrstat.gov.ua.
11. Основні напрями бюджетної політики на 2007 рік // www.minfin.gov.ua
12. Про результати аналізу використання державних централізованих капітальних вкладень за 2001-2003 роки / Підготовлено департаментом з питань використання коштів державного бюджету в регіонах і затверджено постановою Колегії Рахункової палати від 08.09.2004 №18-4 / Київ: Рахункова палата України, 2004. – Випуск 18. // www.minfin.gov.ua